

ความขัดแย้งทางสังคมกับแนวทางแก้ไขปัญหา

เชิงพุทธศาสนา

(Social conflict to solve the problem in a Buddhist)

ศิริรัตน์ คลังเย็น*

๑. บทนำ

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าในสังคมไทยปัจจุบัน ไม่มีปัญหาใดยิ่งใหญ่และรุนแรงเท่าปัญหาความขัดแย้งทางความคิดเห็นกันในด้านสังคม การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลให้เกิดความแตกแยกเป็นฝักฝ่ายอย่างชัดเจน และก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสงบสุขของสังคมในทุกด้านและเป็นอุปสรรคต่อการบริหารบ้านเมือง รวมทั้งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวมีผู้เสนอแนวทางแก้ไขแนวทางทางสมานฉันท์ ให้รักสามัคคีกันหลายแนวทางมาแล้วแต่ก็ยังไม่มียุทธวิธีที่เป็นรูปธรรมที่ทำให้ยุติความขัดแย้งลงได้ ในทางตรงกันข้าม กลับทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

ท่ามกลางความขัดแย้งทางความคิดเห็นของคน ๒ ฝ่ายนี้ ยังมีกลุ่มคนจำนวนมากที่วางตัวเป็นกลาง หรือที่มักเรียกกันว่า “พลั้งเจียบ” คนเหล่านี้ก็เฝ้ามองอย่างมีความหวังว่า ปัญหาดังกล่าวจะยุติลงด้วยดีโดยมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่หวังดีต่อประเทศชาติอย่างจริงใจโดยไม่มีผลประโยชน์ส่วนตนแอบแฝงนั้นมีจำนวนมาก หากมองโดยใช้กรอบความคิดเชิงโครงสร้างอำนาจแล้วจะพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นและพัฒนาไปถึงความแตกแยกทางสังคมในวันนี้มีรากเหง้ามาจากปัญหาเชิงโครงสร้างอำนาจในสังคมที่สภาวะโครงสร้างอำนาจด้านเศรษฐกิจและการเมืองรวมอำนาจผูกขาดอยู่ในกลุ่มยุทธศาสตร์หลัก เช่น กลุ่มทุน กลุ่มทหาร กลุ่มเทคโนโลยี เป็นต้น

ดังนั้น ปัญหาเชิงโครงสร้างอำนาจในประเทศไทยจึงทำให้มีประชาธิปไตยแต่เพียงรูปแบบส่วนเรื่องอำนาจยังรวมศูนย์อยู่ในมือของกลุ่มทุน ปัญหาที่แท้จริงเกิดขึ้นจากกลุ่มทุนเองก็มีการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปกลุ่มทุนคลื่นลูกใหม่ที่เข้าสู่แวดวงทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วยศักยภาพและขีดความสามารถในการดำเนินเศรษฐกิจและการเมืองทำให้ทุนใหม่นี้ขัดแย้งกับทุนเก่าอย่างสิ้นเชิง ทุนเก่า

* นักศึกษาศูนย์บัณฑิต, รัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สู้ไม่ได้จึงต้องกับไปทำพันธมิตรและพึ่งพิงกันเองกับกลุ่มทหารโบราณ อำมาตย์และผู้มีอำนาจตัวจริงในแผ่นดิน การจะสังหารบุคคลขึ้นสูงใหม่จะต้องสร้างวาทกรรมหลาย ๆ อย่างที่ตรงใจและเข้ากันได้กับวิธีคิดและอุดมการณ์หลักของสังคมไทย ซึ่งได้แก่เรื่องความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ช่วงหลังนี้ที่บ้านเมืองเกิดความสับสนอลหม่าน จึงใช้เครื่องมืออื่น ๆ ที่ออกแบบไว้เพื่อปฏิบัติงาน เช่น คตส. ป.ป.ช. กกต. ฯลฯ รวมถึงลากพาเอาระบบตุลาการลงมาเกี่ยวข้องกับการเมืองภายใต้ชื่อตุลาการภิวัฒน์ ความขัดแย้งทั้งหมดนั้นเป็นน้ำหนักร่วมเกี่ยวกับปัญหาทุน ซึ่งมีความขัดแย้งกันเองระหว่างทุนต่างชั่ว แล้วทุนโบราณสู้ไม่ได้กลับดึงเอาสถาบันหลักต่าง ๆ มาเสริมการต่อสู้ผลักดันให้คนที่เป็นครูต่อสู้ดูเหมือนจะไม่จงรักภักดี ซึ่งในข้อเท็จจริงแล้วเป็นคนละประเด็นกัน เพราะคนไทยทุกคนที่มาร่วมชุมนุมต่างยอมรับว่าประเทศไทยต้องเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขด้วยกันทั้งนั้น กระนั้นแล้วการจะแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตามหากไปไม่ถึงขั้นประนีประนอมและประสานประโยชน์ด้วยการแก้ปัญหาระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้สำเร็จแล้วละก็ ปัญหาที่แท้จริงจะไม่มีทางสงบลงได้ และหากอยากจะใช้เครื่องมือประชาธิปไตยก็ต้องยอมรับกฎกติกาของสังคมและกฎหมายบ้านเมืองเป็นสำคัญไม่เช่นนั้นความขัดแย้งก็จะไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ แต่ก็มีแนวทางที่จะสามารถแก้ไขได้โดยอาศัยวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการใช้หลักของพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการแก้ไขดังกล่าวให้เป็นดีต่อประเทศชาติต่อไป

๒. ความหมายของความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำนิยามไว้ว่า คำว่า “ขัดแย้ง” ประกอบด้วยคำสองคำกล่าวคือ “ขัด” ซึ่งหมายถึง การไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ทานไว้ ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า “ขัดแย้ง” นั้นหมายถึง การที่บุคคลทั้งสองฝ่ายไม่ลงรอยกัน จึงพยายามที่จะต้านทานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ตนเองมีความคิด หรือการกระทำที่ไม่สอดคล้อง หรือไม่สมนัยกับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่นในครอบครัว หรือสังคม “ความขัดแย้ง” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conflict” ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า “Confligere” แปลว่า การ

ต่อสู้ หมายถึง การทำสงคราม การไม่สอดคล้องหรือเข้ากันไม่ได้ กัลตุง (Johan Galtung) พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล หมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีทัศนคติที่เป็นอริต่อกัน เช่นที่เกิดขึ้นเมื่อคน ๆ หนึ่งเห็นว่าคนอีกคนหนึ่งกำลังขัดขวางเขาในอันที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทัศนคติดังกล่าวเป็นอาการอย่างหนึ่งของความขัดแย้งและอาจจะนำมาซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบที่ทำร้าย ทำร้าย หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อคู่กรณีหรือแม้แต่ตนเอง

โคเซอร์ (Coser) ให้นิยามความขัดแย้งว่าเป็นการแข่งขันในเรื่องค่านิยม (Values)^๒ เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยมุ่งหมายเอาชนะคู่กรณี ซึ่งการปะทะกันของคู่กรณีนั้น มีตั้งแต่คน หรือมากกว่าที่มีเป้าหมาย ค่านิยม และอุดมการณ์ที่เข้ากันไม่ได้

เจมส์โค (James Kho) และคณะ^๓ เห็นว่าความขัดแย้ง หมายถึง การต่อสู้กัน หรือการแข่งขันกันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจจะเกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือขัดแย้งกับบุคคลอื่น หรือระหว่างคนใดคนหนึ่งกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหลาย ๆ กลุ่ม ของบุคคล หรือนิติบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่ง กับอีก กลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลาย ๆ กลุ่มของบุคคล

สเตลลา (Stella) ให้ความหมายของความขัดแย้ง (Conflict)^๔ ว่า หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน หรือสภาวะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่กลุ่มขึ้นไป โดยมีสาเหตุมาจาก

วัตถุประสงค์ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ ความไม่ลงรอยกันทางด้านความต้องการ ความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อและ/หรือ ทศนคติ

สำหรับนักวิชาการไทยได้ให้ความหมายของความขัดแย้งในหลายแง่มุม ดังนี้

วันชัย วัฒนศัพท์ ได้อธิบายถึงคำว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict) และ “ข้อพิพาท” (Dispute) เป็นคำที่ใช้สลับไปมากันได้ แต่ในบางกรณี จะมีความหมายเฉพาะไปว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องของความเห็นหรือความเชื่อที่ต่างกัน แต่คู่กรณียังสามารถทำงานร่วมกันได้ คู่สมรสก็อยู่ด้วยกันได้ปกติสุข แต่เมื่อขยายกลายเป็นข้อพิพาทจะกลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องของมุ่งหมายที่จะเอาชนะให้ได้ เพื่อเป้าหมายสูงสุดของตนเองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจจะต้องไป อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางสถาบันใช้ในความหมายสลับกันคือกรณีพิพาทจะรุนแรงน้อยกว่าความขัดแย้งก็มี^๕

อรุณ รักธรรม กล่าวว่าความขัดแย้ง คือ ความไม่เห็นพ้องต้องกันระหว่างสมาชิกกลุ่มขององค์กร ซึ่งเกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับว่าพวกเขาต้องมีส่วนร่วมในทรัพยากรที่จำกัดหรือมีความแตกต่างในด้านสถานภาพ เป้าหมาย ค่านิยม การรับรู้ ทศนคติ และความเห็นซึ่งต่างกัน ท่านได้กล่าวถึงความขัดแย้งในด้านปฏิกริยาสัมพันธ์

^๒ Coser, อังโน เสวาลักษณ์ สุดสวาท, การพัฒนาและความขัดแย้ง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๒.

^๓ เจมส์โค และคณะ (ผู้แต่ง), วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ (ผู้แปล), คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒

^๔ Stella Ting-Toomey, “Toward a Theory of Conflict and Culture”, Communication, Culture and Organization Process, (Thousand Oaks, CA: Sage, ๑๙๘๕), p.๗๒.

^๕ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

ซึ่งจะเป็นการมองความขัดแย้งในแง่ดี และสร้างสรรค์ กล่าวคือ ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น ควรจะกระตุ้นให้เกิด เพราะถ้าองค์กรใดที่ปราศจากความขัดแย้ง องค์กรนั้นย่อมหยุดอยู่กับที่ไม่เกิดความก้าวหน้า การบริหารความขัดแย้ง คือ การยอมรับว่ามีความขัดแย้ง และกระตุ้นเพื่อการแก้ไข และถือว่าการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นหน้าที่ ๆ สำคัญของนักบริหารองค์กร^๖

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ให้ความหมายของความขัดแย้งบนฐานแนวคิดสังคมวิทยา ว่า ความขัดแย้งดำรงอยู่ทั่วไป เป็นเรื่องธรรมดา และฝังรากลึกอยู่ในสังคม ความขัดแย้งเกิดขึ้นตั้งแต่มีมนุษย์คนในโลกนี้แล้ว การดำรงอยู่ของมนุษย์อีกคนหนึ่ง หมายถึงโอกาสที่มนุษย์คนแรกจะเข้าไปสวามิภักดิ์และ/หรือครอบครองทรัพย์สิน หรือดำรงตนอยู่ในที่ของอีกคนนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากยิ่ง อย่างไรก็ตามท่านมองความขัดแย้งในแง่บวกว่าบ่อยครั้งที่ความขัดแย้งมักเป็นพลังทะยานแห่งชีวิต (Elan Vital) ของมนุษย์ เพราะมักโน้มน้าวให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ อันยังประโยชน์แก่สังคมมนุษย์^๗

ฉันทนา บรรพศิริโชติ มองความขัดแย้งในมิติที่ผสมผสานกันระหว่างแนวคิดเชิงรัฐศาสตร์ และสังคมวิทยา ไว้อย่างน่าสนใจว่า ความขัดแย้งหมายถึง ภาวะที่กลุ่มต่าง ๆ เข้ากันไม่ได้ หรือ

แข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ขาดแคลน ความเข้ากันไม่ได้มาจากเรื่องผลประโยชน์ หรืออุดมการณ์ พร้อมกันนี้ ก็ได้ขยายประเด็นเพิ่มเติมว่าความขัดแย้งอาจจะมีผลซับซ้อนมากขึ้นเนื่องจากคนกลุ่มนั้นมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรหรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะมีผลต่อการยุติข้อขัดแย้ง แต่อีกกลุ่มหนึ่งไม่มีอำนาจที่ว่ำนั้น หรือมีน้อยกว่า ดังนั้นจึงสรุปว่า จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ความขัดแย้งจะมีประเด็นเรื่องอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย^๘

ศูนย์สันติวิธี และธรรมาภิบาล^๙ ได้ให้ความหมาย คำว่า ความขัดแย้ง ว่าหมายถึง ความแตกต่างของจุดประสงค์ ความเชื่อและค่านิยมระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคล ซึ่งความขัดแย้งในสถานการณ์ใดก็ตามเป็นการแสดงออกของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายใต้ความหมายนี้จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งเป็นความรู้สึกหรือปฏิกิริยาของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็น ค่านิยม และเป้าหมายไม่เป็นไปในทางเดียวกัน รวมไปถึงความขัดแย้งที่เป็นรูปแบบของการต่อสู้เพื่อทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด หรือการที่ฝ่ายหนึ่งรุกล้ำ หรือขัดขวางการกระทำอีกฝ่ายเพื่อให้เป้าหมายของตนบรรลุผล ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของความไม่รุนแรง หรือรุนแรงก็ได้

^๖ อรุณ รักธรรม, ความขัดแย้งในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเฉพาะระดับเขต, สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘ (อัดสำเนา).

^๗ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติวิธีทฤษฎี/วิถึวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

^๘ ฉันทนา บรรพศิริโชติ, “ความขัดแย้งในสังคมไทย : ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ”, ในความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤติเศรษฐกิจ, พัชร ลิโรธส บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๒), หน้า ๓๒.

^๙ ศูนย์สันติวิธี และธรรมาภิบาล, การมีส่วนร่วมของสาธารณชนและการจัดการความขัดแย้ง, กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕ (อัดสำเนา).

จากความหมายของความขัดแย้งดังที่ได้นำเสนอแล้วนั้น สรุปออกเป็น ๒ ความหมายหลัก กล่าวคือ ความหมายในเชิงบวก และความหมายในเชิงลบ ซึ่งการให้นิยามของความขัดแย้งโดยส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มเป็นไปในเชิงลบ ซึ่งหมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสีย และบรรยากาศที่ไม่ดี ต่อตัวเอง องค์กรและสังคม อันเป็นการสะท้อนรูปลักษณะของความขัดแย้งออกมาในมิติของความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการด่ากัน การทะเลาะวิวาท การทำร้ายร่างกาย และทำสงครามประหัตประหารซึ่งกันและกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีนักวิชาการบางท่านได้ให้ความหมายในเชิงบวก ซึ่งหมายถึงความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดในเชิงสร้างสรรค์และก่อให้เกิดผลดีต่อตนเอง องค์กร และสังคมทั้งในแง่ของทัศนคติและพฤติกรรม ในบางคราวเมื่อเกิดความขัดแย้งแล้ว ก็สามารถที่จะหาทางออกในเชิงสมานฉันท์ แนวคิดในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

หลักการสำคัญในการพิจารณาแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมก็คือ วิธีการของอริยสัจ ๔ เรียกตามทางธรรมะก็คือ วิธีแห่งความดับทุกข์หรือวิธีการดับความขัดแย้ง มีวิธีการปฏิบัติ ๔ ขั้นตอน คือ^{๑๑}

๑. ทุกข์ คือ การกำหนดให้รู้จักสภาพปัญหาความขัดแย้ง หมายถึง ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ อันเนื่องมาจากสภาวะที่ทนได้ยาก คือสภาวะที่บีบคั้นจิตใจ ความขัดแย้ง การขาดความเที่ยงแท้การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก

ความไม่สมปรารถนา เมื่อเกิดทุกข์หรือความขัดแย้งต้องไม่ประมาท

๒. สมุทัย คือ การกำหนดเหตุแห่งทุกข์เพื่อกำจัด หมายถึง เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ คือ เป็นสิ่งเริ่มต้นที่ทำให้เกิดทุกข์ ทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป แต่สาเหตุที่แท้จริงที่ก่อให้เกิดทุกข์หรือความขัดแย้ง ก็คือ ตัณหา หรือความอยาก ความต้องการ ที่มีอยู่ ๓ ประการ

๒.๑ กามตัณหา หมายถึง ความอยากได้สิ่งที่ปรารถนาทุกอย่าง เช่น อยากได้ทรัพย์สินเงินทอง

๒.๒ ภวตัณหา หมายถึง ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น อยากเป็นคนดัง เป็นต้น

๒.๓ วิภวตัณหา หมายถึง ความไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น ไม่อยากสอพลอ ไม่อยากเป็นคนพิการ เป็นต้น

๓. นิโรธ คือ การดับทุกข์อย่างมีจุดหมาย ต้องมีการกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไร หมายถึงความดับทุกข์ หรือภาวะที่ทำให้ตัณหาดับสิ้นไป ทุกข์เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากตัณหา หรือความอยาก ถ้าคนเราลดตัณหาหรือความอยากได้มากเท่าไร ทุกข์ก็ย่อมน้อยลงไปด้วย แต่ถ้าเราดับได้โดยสิ้นเชิงชีวิตเราก็จะมีแต่ความสงบ

๔. มรรค คือ การกำหนดวิธีการในรายละเอียดและปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา หมายถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความทุกข์ ได้แก่ การเดินทางสายกลาง ซึ่งมรรคมีองค์ประกอบด้วย ๘ ประการ คือ^{๑๒}

^{๑๑} วินย. ๔/๑๔/๑๘ ; ส.ม. ๑๔/๑๖๖๕/๕๒๘.

^{๑๒} ที.ม. ๑๐/๒๔๙/๓๔๘.

๔.๑ สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ คือการเห็นตามความจริงและรู้ว่าอะไรดี อะไรไม่ดี

๔.๒ สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริชอบ คือการไม่คิดลุ่มหลงให้เกิดความสุขในอารมณ์ ไม่คิดอาฆาตพยาบาท ตลอดจนไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๔.๓ สัมมาวาจา หมายถึง การเจรจาชอบ คือการพูดในสิ่งที่ดี ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบค้าย ไม่พูดไร้สาระ

๔.๔ สัมมากัมมันตะ หมายถึง การกระทำชอบ คือการกระทำในสิ่งที่ดี ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดินในกาม

๔.๕ สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ คือการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่คดโกง หลอกลวง ไม่กระทำในสิ่งที่เป็นผลร้ายต่อผู้อื่น

๔.๖ สัมมาจาณะ หมายถึง พยายามชอบ คือพยายามที่จะป้องกัน ไม่ให้เกิดความชั่ว พยายามที่จะกำจัดความชั่วที่มีอยู่ให้หมดไป พยายามสร้างความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดและพยายามรักษาความดีที่มีให้คงอยู่ต่อไป

๔.๗ สัมมาสติ หมายถึง การระลึกชอบ คือระลึกอยู่เสมอว่าสิ่งที่รู้สิ่งที่เห็นนั้นเป็นไปตามความเป็นจริง

๔.๘ สัมมาสมาธิ การตั้งจิตมั่นชอบ คือ การที่สามารถตั้งจิตใจให้จดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน

หลักธรรมสำหรับแก้ปัญหาความขัดแย้งระดับบุคคล หลักธรรมสำหรับแก้ปัญหาความขัดแย้งระดับบุคคลที่เสนอในที่นี้ คือ หมวดที่เรียกว่า “พละ ๔ ประการ” อันประกอบด้วยปัญญาพละ (กำลังปัญญา) วิริยพละ (กำลังความเพียร) อนวัชขพละ (กำลังคือการกระทำที่ไม่มีโทษหรือกำลังความสุจริต และการกระทำแต่สิ่งที่ดีงาม) สังคหพละ (กำลังการสงเคราะห์คือการช่วยเหลือเกื้อกูลอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ดีและกระทำตนให้มีประโยชน์แก่สังคม)^{๑๒}

๑. ปัญญาพละ (กำลังปัญญาหรือพลังความรู้) ผู้มีปัญญาถูกต้องย่อมรู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ จะเป็นผู้มีสติคอยกำกับตนเอง อยู่ตลอดเวลา ปัญญาทำให้บุคคลมีความมั่นใจในตนเอง รู้จักเลือกทำในสิ่งที่มีประโยชน์ผู้มีปัญญาจะไม่ขัดแย้งกับตนเอง รวมถึงไม่ขัดแย้งกับผู้อื่นด้วย คนที่มีปัญญาถือว่าเป็นบัณฑิตจะไม่คอยจับบุคคลผู้อื่น แต่จะแนะนำตักเตือนบุคคลอื่นที่ทำอะไรไม่ถูกต้องด้วยความรักและความปรารถนาดี

๒. วิริยพละ (กำลังความเพียรพยายาม) บุคคลที่มีความเพียรพยายามจะสามารถบรรลุถึงผลสำเร็จตามที่มุ่งมั่นได้ แต่จะต้องเป็นความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง และเพียรพยายามทำในสิ่งที่ดีงามเท่านั้น ความเพียรพยายามเป็นคุณสมบัติอันประเสริฐอย่างหนึ่งของมนุษย์ ผู้ที่มีความเพียรพยายามจะไม่ท้อแท้หรือเบื่อหน่ายจะไม่ขัดแย้งกับตนเอง แม้บางครั้งจะมีความท้อแท้ คิดกังวลใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่บ้าง แต่ก็สามารถ

^{๑๒} พระไตรปิฎกภาษาไทยฯ เล่ม ๒๓ ข้อ ๒๐๙ หน้า ๓๗๖.

เอาชนะความท้อแท้ได้ และตั้งจิตมุ่งมั่นเพื่อเป้าหมายที่วางไว้

๓. อนุวัชพะละ (กำลังคือการกระทำที่ไม่มีโทษหรือกำลังความสุจริต และการกระทำแต่สิ่งที่ดีงาม) เป็นการกระทำที่ไม่ทำหยาบ ไม่ก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น ขอนี้กล่าวโดยสรุปก็คือการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สุจริต ถูกต้องตามศีลธรรมและกฎหมายและระเบียบประเพณีอันดีงามของสังคม เช่น การประกอบสัมมาอาชีพ บุคคลที่ไม่ทำผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม ย่อมไม่กลัวต่อความผิดใด ๆ จัดเป็นคนสะอาดบริสุทธิ์ที่มีความมั่นใจในตนเอง ไม่มีความขัดกับหลักการที่ต้องดีงาม ดังนั้นคนที่ทำความดีจะเป็นคนไม่มีโทษและไม่มี ความวิตกกังวล จิตใจของบุคคลที่จะทำความดี ก็จะมั่นคง สะอาดบริสุทธิ์ คิดในสิ่งที่ดีงาม และพร้อมที่จะช่วยเหลือบุคคลอื่นการทำความดี ก็คือ การคิดดี พูดดีและแสดงออกมานั่นเอง

๔. สังคหพะละ (กำลังการสงเคราะห์) เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลอื่น สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลได้ดี รู้จักปฏิบัติตัวให้เป็นประโยชน์ ต่อส่วนรวม การสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น สามารถทำได้ด้วยวิธีการดังนี้ (๑) การให้ (ทาน) เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ หรือแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงการให้ความรู้แนะนำสั่งสอน (๒) การกล่าวคำไพเราะอ่อนหวาน (ปิยวาจา) ทำให้เกิดความสามัคคีในกลุ่

มรวมถึงการใช้คำพูดที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ สามารถจูงใจให้คนเชื่อและปฏิบัติตาม (๓) การบำเพ็ญประโยชน์ (อรรถจริยา) เป็นการชวนช่วยช่วยเหลือกิจกรรมของส่วนรวมหรือกิจการสาธารณประโยชน์ รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรมเพื่อประโยชน์สุขและสันติของสังคม (๔) การปฏิบัติตนสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย (สมานัตตา) เป็นการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย มีการรับรู้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมร่วมกัน รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับสถานภาพของตนในสังคม และรู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลอื่น เหตุการณ์ต่าง ๆ และสภาวะสิ่งแวดล้อมตามแต่กรณี

พะละหรือธรรมอันเป็นกำลังทั้ง ๔ อย่างนี้ ช่วยให้ผู้คนดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ไม่หวั่นไหวต่อภัยอันตรายใด ๆ และช่วยให้บุคคลสามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทุกอย่างได้อย่างราบรื่น รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทุกอย่างได้อย่างราบรื่น รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาคความขัดแย้งระดับสังคมด้วย

หลักธรรมสำหรับแก้ปัญหาความขัดแย้งระดับสังคม การแก้ปัญหาความขัดแย้งระดับสังคมสามารถใช้หลักธรรมที่เรียกว่า สาราณียธรรม ๖ ประการ อันเป็นหลักธรรมให้ระลึกถึงกันและอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจกันและกัน สาราณียธรรม ๖ ประการ มีดังนี้^{๑๑}

๑. เมตตาภายกรรม หมายถึง การตั้งเมตตาภายกรรมในกลุ่มเพื่อน รวมทั้งในสมาชิก

^{๑๑} พระไตรปิฎกภาษาไทยฯ เล่ม ๒๒ ข้อ ๒๘๒-๓ หน้า ๓๒๑-๓.

กลุ่มของหมู่คณะและสังคม ทั้งต่อหน้าและลับหลังโดยมีการช่วยเหลือธุรกิจของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ มีการแสดงกิริยาสุภาพอ่อนน้อม เคารพนับถือกันไม่ว่าจะอยู่ต่อหน้าหรือลับหลังก็ตาม

๒. เมตตาวจกรรม หมายถึง การตั้งเมตตาวจกรรมในกลุ่มเพื่อน รวมทั้งสมาชิกของหมู่คณะและสังคม ทั้งต่อหน้าและลับหลังโดยการช่วยเหลือแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ช่วยแนะนำสั่งสอน และตักเตือนด้วยความปรารถนาดี และกล่าววาจาสุภาพ แสดงถึงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม หมายถึง การตั้งเมตตามโนกรรมในกลุ่มเพื่อน รวมทั้งในสมาชิกของหมู่คณะและสังคมทั้งต่อหน้าและลับหลัง กล่าวคือ เป็นการตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กลุ่มเพื่อนและสมาชิกของหมู่คณะทั้งหลาย มองเพื่อนและสมาชิกของหมู่คณะในแง่ดี แสดงหน้าตายิ้มแย้มต่อกันและกันรวมทั้งแสดงความชื่นชมยินดีในผลสำเร็จของเพื่อนและสมาชิกในหมู่คณะด้วยความจริงใจ

๔. สาธารณโภคี หมายถึง การได้สิ่งของใดมาแบ่งปันกันใช้หรือบริโภค แต่ต้องเป็นของที่ได้มาด้วยความชอบธรรมนั้นมีจำนวนเล็กน้อยก็หวังไม่หวังได้แต่เพียงผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้บุคคลอื่นได้มีส่วนใช้สอยหรือบริโภคร่วมกัน

๕. สิลสัมมัญญตา หมายถึง เป็นผู้มีสิลบริสุทธีสื่อมอกันกับกลุ่มเพื่อนในหมู่คณะทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นผู้มีความประพฤติสุจริต

ดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. วิกฺขิสามัญญตา หมายถึง เป็นผู้มียกฐิหรือความเห็นที่ดีงามร่วมกันกับกลุ่มเพื่อนทั้งต่อหน้าและลับหลังก็ไม่มีความคิดเป็นอย่างอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความคิดเห็นถูกต้องและเห็นชอบร่วมกันในประเด็นที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ความหมดสิ้นแห่งปัญหาหรือแนวทางขจัดปัญหา

หลักสารณียธรรม ๖ ประการนี้ ทำให้บุคคลระลึกถึงกันและกัน เป็นที่รักของกันและกันมีความเคารพยำเกรงซึ่งกันและกัน ช่วยให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันและกันได้ ทำให้ไม่มีข้อข้อพิพาทกันและสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ในสังคม และการแก้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวต้องเริ่มต้นคือทุกคนต้องมีเมตตาต่อกัน คือ ไม่อาฆาตพยาบาทหรือโกรธเคืองกันก็เท่ากับเป็นการสลายความเห็นแก่ตัวในเบื้องต้น จากนั้นก็ปรับจิตใจให้รู้จักการให้หรือการแบ่งปัน และปรับความคิดเห็นผุดออกจากกันและกัน และยอมรับกฎเกณฑ์ที่ดีร่วมกัน ในที่สุดความขัดแย้งความเข้าใจผิดกันก็จะไม่เกิดขึ้นอีก ในการแก้ปัญหาสังคมก็ต้องปรับพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับระเบียบกฎเกณฑ์ที่ดีงามของสังคม

หลักธรรมที่กล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมก็คือ หลักการ “อปริหานิยธรรม” สำคัญของหลักธรรมแสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม (Participation) โดยการประชุมเพื่อปรึกษาหารือกันทั้งก่อนการประชุม ขณะ

ประชุม และหลังประชุมให้พร้อมเพรียงกัน การทำในลักษณะนี้ทำให้กระบวนการนำเสนอปัญหาสาเหตุของปัญหา และแสวงหาทางออกของปัญหาได้อย่างครบวงจรและรัดกุมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “สานเสวนา” (Dialogue)

อภิธานิยธรรม ๗ ประการ อันหมายถึงธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม หากมีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจะช่วยให้สังคมและบ้านเมืองดำเนินไปเพื่อความเจริญงอกงาม “อภิธานิยธรรม” หมายถึง “ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเจริญโดยส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม” พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่เจ้าลิจฉวี ๗ ข้อ คือ^{๑๔}

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันบ่อย ๆ

๒. เมื่อจะประชุมก็พร้อมเพรียงกัน ประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกและพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่ควรช่วยกัน

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติ ไม่ลบหลู่สิ่งที่ยกบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่วางไว้ตามเดิม

๔. สักการะ เคารพ นับถือผู้ใหญ่ในชุมชน และพร้อมที่จะรับฟังข้อเสนอแนะจากท่านเหล่านั้น

๕. ไม่ข่มเหง ไม่ฉุดคร่าขืนใจกุลสตรีหรือกุลมารี

๖. สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ทั้งในเมือง และนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่าให้เสื่อมสูญไป

๗. จัดการ รักษา ค้ำครอง ป้องกัน พระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า “ทำอะไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มี พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”

อภิธานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสแสดงแก่วัชชีทั้งหลายที่ปกครองรัฐ โดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคูริยอมรับว่าเมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ อยู่จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแหยให้แตกสามัคคีจึงเอาชนะได้ “อภิธานิยธรรม” เป็นหลักธรรมให้เกิดความสามัคคี ช่วยกำจัดความขัดแย้งในหมู่คณะและสังคมต่าง ๆ ได้ ดังนั้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมจึงสมควรใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นวิธีการที่สร้างความเจริญให้กับประเทศชาติได้

สรุป จากการที่ผู้บริหารจะสามารถบริหารความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพนั้น ผู้เขียนคิดว่าต้องทำความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความขัดแย้ง สาเหตุวิธีการหรือเทคนิคการจัดการกับความขัดแย้ง การเจรจาไกล่เกลี่ยแบบสันติวิธีและสุนทรียสนทนา ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือหากผู้บริหารพร้อมที่จะเปิดใจรับฟังสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกตนเอง จะเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงถึงปรากฏการณ์ของความขัดแย้งดังกล่าว และใช้หลักของการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) การเคารพนับถือและให้เกียรติมนุษย (Respect) และความจริงใจ (Genuineness) ตามหลักการ

^{๑๔} ที.ม. ๑๐/๖๘/๘๖.

ของการสร้างสัมพันธ์ภาพ ตลอดจนนำการหลักของพุทธธรรมมาใช้กัน ซึ่งเริ่มจากความรัก ความเข้าใจ ความปรารถนาที่จะช่วยเหลือเมื่อเขามีปัญหาและความทุกข์ ความปรารถนาดีและการพลอยยินดีต่อความสุขของเขา ตลอดจนความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยต่อปัญหาที่เกิดขึ้นโดยยอมรับและพยายามแก้ไขอย่างดีที่สุดเพื่อให้เขาเหล่านั้นมีขวัญกำลังใจในการทำงานอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นและเมื่อเกิดความขัดแย้งก็จะสามารถบริหารความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด เพราะความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไม่มีช่วงเวลาใดที่มนุษย์อยู่โดยปราศจากความขัดแย้ง ประเด็นสำคัญคือ มนุษย์มีท่าทีที่กันอย่างไร มนุษย์บางกลุ่มมีท่าทีต่อความขัดแย้งในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ ต้องบริหารจัดการความขัดแย้งโดยเร็ว จึงเลือกวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยใช้ความรุนแรงนำมาซึ่ง

สงคราม ความสูญเสียและผลการแก้ปัญหาเช่นนี้รู้ชนะและพ่ายแพ้ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์บางกลุ่มกับมีท่าทีต่อความขัดแย้งในลักษณะการสร้างโอกาสจึงหาทางออกให้กับความขัดแย้งโดยใช้วิธีการแบบสันติ หรือเรียกว่า สันติวิธี เช่นการใช้เทคนิคเจรจาไกล่เกลี่ย หลักการของพระพุทธศาสนามีหลายประเด็นที่มีสาระสำคัญในการใช้วิธีการสันติเพื่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งซึ่งสามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม เช่น อริยสัจ ๔ และมรรค ๘ พละ ๔ ประการ สาราณียธรรม ๖ ประการ อปปริหานิยธรรม ๗ ประการ เป็นต้น การจัดการความขัดแย้งเชิงพุทธนำมาซึ่งการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเพื่อให้เกิดผลที่คู่ขัดแย้งจะเกิดผลลัพธ์ที่ชนะทั้งคู่ ทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้ในที่สุด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

เจมส์โค และคณะ (ผู้แต่ง), วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ (ผู้แปล), คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถ กระบวนการจัดการข้อพิพาท, นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ, ความขัดแย้งในสังคมไทย : ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ, ในความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤติเศรษฐกิจ, พัชรีย์ สิโรตส บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๒.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. **การจัดการความขัดแย้งในองค์กร**. กรุงเทพฯ : ออฟเซ็ท ครีเอชั่น จำกัด, ๒๕๕๐.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **สันติวิธีทฤษฎี / วิถีวัฒนธรรม**, กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ศูนย์สันติวิธี และธรรมาภิบาล. **การมีส่วนร่วมของสาธารณชนและการจัดการความขัดแย้ง**, กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

เสาวลักษณ์ สุดสวาท. **การพัฒนาและความขัดแย้ง**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙.

อรุณ รักธรรม. **ความขัดแย้งในกรุงเทพมหานคร : การศึกษาเฉพาะระดับเขต**, สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

ค. ภาษาอังกฤษ

Stella Ting-Toomey. **Toward a Theory of Conflict and Culture, Communication, Culture and Organization Process**, Thousand Oaks, CA: Sage, ๑๙๘๕.